

je iznenađenje. Primjerice, očekuje se da se natuknica *digerati* nalazi između natuknica *digitizer* i *direct connection*, što nije slučaj. Međutim, tajna biva razriješena pogledamo li uputnicu na natuknicu *digitirati*, odnosno napomenu *a.k.a. digiterati*, koja se nalazi odmah u prvome retku.

Bez obzira na sve sitne zamjerke, *NetLingo The Internet Dictionary* veoma je korisno i vrijedno štivo za sve korisnike interneta i računalnih tehnologija, od početnika do naprednih korisnika, uključujući, naravno, i jezikoslovce koji se bave računalnim nazivljem, njegovim prevodenjem i uvođenjem u sustav hrvatskoga jezika. Web izdanje rječnika, znatno okrnjeno u odnosu na papirno izdanje, nalazi se na adresi: <http://www.netlingo.com/inframes.cfm>. Dostupno je i izdanje u obliku pdf dokumenta, koje je uz određenu naknadu moguće otisnuti, a u pripremi je i elektroničko izdanje rječnika.

Antun Halonja

Mikro i makro u sociolingvistici

The Handbook of Sociolinguistics (Priručnik sociolingvistike), uredio Florian Coulmas, Blackwell Publishers, Oxford, 1997., str. 532

Nekada među prvijencima tzv. *hyphenated sciences* (znanstvene discipline povezane zajedničkim interesnim sferama, a

pravopisno složene spojnicom), četrdesetpetogodišnja sociolingvistika zbog svojega je predmeta istraživanja i danas aktualna i moderna. Unatoč spornomu datumu rođenja, kao poblize se odrednice spominju godine 1939., kada je u “Sociolinguistics in India” C. Hodson prvi put spominje kao disciplinu, te 1949. i 1952., kada je Haver C. Currie objavio “Projection of sociolinguistics: the relationship of speech to social status” i izravno povezao jezik i društvo. No nije samo datum njezina rođenja dvojben nego i njezin status kao znanosti: neki sociolingvistiku smatraju poddisciplinom lingvistike, hibridnom disciplinom, a neki misle da lingvistika *per se* ne može proučavati jezik bez društva te je tako posebna disciplina koja bi se time bavila imenom sociolingvistika, zapravo, zališna. Bilo kako bilo, okupivši pod zajedničkim nazivom lingviste i ostale društvenjake koji proučavaju interakciju i interpolaciju jezika i društva, odnosno uporabu jezika kao društvenu pojavu, sociolingvistika i dalje privlači pozornost znanstvene javnosti i znanstvenika. To se konkretno može vidjeti na broju sociolingvиста koji progresivno raste, što pokazuju i sociolingvistički skupovi koji se neprestano održavaju još od ranih 1960-ih. Sve brojniji sociolingvistički radovi sakupljeni su i u enciklopedijskome vidu te tako postoje dva enciklopedijska toma koja su uredili Dittmar (1976) i Ammon, Dittmar i Mattheier (1987, 1988).

Godine 1953. Martinet daje poblize sociolingvističke odrednice rekavši: “A linguistic community is never homogenous and hardly ever self-contained... Linguistic diversity begins next door, nay, at home, and within one and the same man”

(“*Jezična zajednica nikada nije homogena i rijetko kada je samodostatna... Jezična raznovrsnost počinje u susjedstvu, ma ne, doma i u jednome te istome čovjeku*”). Time je prognozirao tematsku raznovrsnost i opseg te nove znanosti za koju kaže da jezik proučava kao “agregat milijuna mikrokozmosa”. Mnogi joj zamjeraju preobilnu deskriptivnost i nedostatak teorijske podloge, no ta je znanost utoliko specifična što nije utemeljena na nekoj sveobuhvatnoj teoriji nego je prije riječ o više njih, teorijskome pluralizmu kao odrazu obilja i naravi pojava koje ona proučava. U ovome se slučaju to uistinu može i vidjeti na primjeru samoga priručnika koji i brojnošću suradnika i podjelom i tematskim odabirima tomu ide u prilog.

S obzirom na predmet istraživanja, o sociolingvistici se može govoriti u užem smislu, tj. mikrosociolingvistici, i širem smislu, tj. makrosociolingvistici ili sociologiji jezika (iako ih je gotovo nemoguće razdvojiti jer se međusobno prepleću na zajedničkome interesnom području). Ista se dioba odražava i u podjeli ove knjige, koju je uredio Florian Coulmas. Naime, podijeljena je u četiri dijela mikro-makrosociolingvističkom okosnicom prema sljedećim tematskim odrednicama:

- prvi dio pokriva dvije sociolingvističke temeljnice: povijesnu evoluciju sociolingvističke misli (Le Page) i osnove jezične demografije (Verdoodt)
- drugi dio obaseže društvene dimenzije jezika ili mikroprobleme kao što su jezične inačice, jezična promjena i društveni čimbenici koji je uzrokuju, sociofonologija, dijalektologija, spol i dob kao sociolingvističke varijable, govorni i pisani jezik

- treći se dio bavi jezičnim dimenzijama društva ili makroproblemima, točnije jezicima u kontaktu, višejezičjem, jezičnim bontonom, jezičnim odumiranjem i izumiranjem, jezikom i identitetom
- četvrti dio pokazuje koje su primjene sociolingvističkih istraživanja poglavito u obrazovanju, dvojezičnome obrazovanju, jezičnome planiranju i jezičnoj reformi.

Osvrnimo se na jedan konkretan mikroproblem sadržan u priručniku: riječ je o prilogu Ruth Wodak i Gertraud Benke s bečkoga Sveučilišta koje se bave rodnom kao sociolingvističkom varijablom. Kratko se posvetivši historijatu rodnih istraživanja, autorice navode njihove osnovne probleme i manjkavosti. (U dekadama bi to izgledalo ovako: započela 1960-ih s Williamom Labovom koji je u svojim poznatim sociofonološkim njujorškim i martašvinjardskim studijama prvi započeo istraživati spolno uvjetovane jezične inačice; 1970-ih Peter Trudgill, drugo poznato sociolingvističko ime, nadovezuje se na Labovljeva istraživanja, i u svojim norvičkim studijama istražuje standardne i nestandardne jezične oblike u govoru žena i muškaraca, naglašavajući sociološke razloge za spolno uvjetovane jezične inačice te, među ostalim, smatra sljedeće: “Društveni je položaj žena nesigurniji od muškaraca... Može biti... da je ženama potrebnije osigurati i signalizirati njihov društveni status putem jezika.” (1972:91); a James i Leslie Milroy, tzv. Milroyevi (1980, 1981, 1987) svojim mrežnim studijama (*network studies*) započinju kvalitativno nov pristup jezičnoj varijaciji: bave se nutarnjom varijacijom unutar određene grupe, a ne jezičnom zajednicom u cjeli-

ni. U početku su rodno obilježena sociolingvistička istraživanja bila usmjerena na dvije domene jezičnoga ponašanja: govorno ponašanje žena i muškaraca na fonološkoj razini i njihovo interakcijsko ponašanje tijekom diskursa, tj. njihove konverzacijske stilove. U metodološko-fenomenološkome i tematskome pogledu, jezična istraživanja spolnih razlika vrlo često mogu biti, a i jesu, proturječna. Obilje sociolingvističkih radova posvećenih toj temi nalaže kritičniji pristup i postavljanje u širi kontekst razvoja istraživanja spolnih razlika u društvenim znanostima.

Tako autorice, imajući u vidu dosadašnju praksu jezičnih istraživanja spolnih razlika, drže da su ona često zasnivana na biološkome spolu ispitanika, bez širega konteksta jezičnoga ponašanja. Time su ujedno iznjedrile osnovni kamen spoticanja rodnih istraživanja: razliku između spola kao biološke kategorije i roda kao društvene kategorije (ostavljajući po strani sve abnormalne pojave, za potrebu definicije autorice navode britanskoga sociologa Anthonyja Giddensa koji definira “spol” kao “biološke ili anatomske razlike između muškaraca i žena” a “rod” u odnosu na “psihološke, društvene i kulturne razlike između muškaraca i žena” (1989: 158)). Rod, kao društvena kategorija, prema svojoj definiciji ne može se proučavati bez širega konteksta. U tome smislu, autorice propituju u kakvoj su međusobnoj vezi rod i spol, kako se rod empirijski proučava, postoji li uopće pojam roda, kako se analizira kontekst jezičnoga ponašanja i koje su druge varijable važne, koje se metodologije rabe, kakvi se uzorci sakupljaju i analiziraju, kakve su postojeće teorijske pretpostavke, i tomu slično. Nakon navedenih postavki, autorice se ponovno

osvrću na postojeće definicije roda i spola i njihove manjkavosti. Posebice kritiziraju unitarne definicijske modele prema kojima se žene definiraju prema točno određenim obilježjima, a muškarci, pak, prema drugima, kao dvije polarne grupacije, a ne kao odvojene dimenzije. Pri tome ne zaboravljaju i proces socijalizacije, koji u svojoj definiciji spominje Lewontin (1982:142), kao i različite generacijske, rasne, etničke, vjerske i ine čimbenike; jednom riječju: kontekstno definirano istraživanje. Zbog složenosti konteksta i varijabli kojima on može biti uvjetovan, autorice zaključuju da rod nije jednostavno definirljivo, nego kontekstno-definirabilna (složena i promjenjiva) kategorija.

Kao makroproblemski primjer navedimo samo pitanje jezičnoga bontona ili jezične uljudnosti koje obrađuje Gabriele Kasper s havajskoga Sveučilišta. Riječ je o praksi organiziranja jezičnoga djelovanja unutar govorne zajednice na takav način da ono odgovara trenutačnome komunikacijskom događaju. Privezaviši pridjev *jezični* bontonu i uljudnosti, autorica osporava prikladnost naziva bonton i uljudnost jer se u ovome slučaju podmnijevaju pojave koje nadilaze uobičajenu leksikografsku definiciju bontona, odnosno “formalna pravila pravilnoga ponašanja”, kao i konotacije “poslušnosti” i “rafiniranoga ponašanja” koje prate uljudnost. Gabriele Kasper pomno izlaže nesuglasice i razmirjâ oko teorijskoga statusa i raspona jezičnoga bontona, proturječja oko odnosa uljudnosti i Griceova načela suradnje, teoretske razmirice unutar osnovnih načela jezičnoga bontona te značaj kontekstualnih čimbenika, odnosno varijabli s kojima počinje svako sociolingvističko istraživanje, pa tako i ono jezičnoga bonto-

na ili uljudnosti. Ona daje detaljne navode različitih diskursnih okružja u kojima se provode istraživanja jezičnoga bontona i uljudnosti poput sudnice, psihoterapije, propovijedi, obiteljskih večera, telefonskih razgovora, poslovne korespondencije i mnoga druga. Time nas ponovno vraća na nepobitnost društvenoga konteksta u sociolingvističkim istraživanjima koje ga god naziva i oblika.

Ovaj je priručnik izvorište najsuvremenijih ključnih sociolingvističkih interesnih sfera kojima se bave vodeći svjetski sociolingvisti, proučavajući jezik u njegovome društvenom okružju. Njegove su sadržajnice odgovor na misao vodilju koja se proteže cijelom knjigom, i koju je urednik Coulmas imao na pameti okupivši suradnike diljem svijeta da svojim prilozima zorno prikažu svijet sociolingvistike; istu tu misao u svojem istraživanju i radovima slijede i poznati sociolingvisti poput Labova, DeCampa, Trudgilla, Milroyjevih i Romaine, a ona je: “Kako bi trebalo izgledati jezični sustav ako bismo željeli potpuno opisati i obrazložiti sve kontekstualne čimbenike zbog kojih taj sustav nešto znači svojim korisnicima?”.

Hrvoja Heffer

Prva monografija o štokavskome narječju na hrvatskome jeziku

Josip Lisac: *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 168 str.

Gotovo stoljeće nakon Rešetarove studije *Der štokavische Dialekt* (Wien, 1907) i gotovo pola stoljeća nakon Ivićeve monografije *Die serbokroatischen Dialekte, I. Allgemeines und die štokavische Dialektgrupe* (Hague, 1958) napokon je objavljena prva sintetska monografija o štokavskome narječju na hrvatskome jeziku *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, autora Josipa Lisca, redovnoga profesora na studiju kroatistike Sveučilišta u Zadru.

Josip Lisac jedan je od vodećih i najplodnijih hrvatskih dijalektologa, autor više od stotinu članaka i nekoliko knjiga o hrvatskim dijalektima, jezičnoj povijesti, hrvatskim filozovima i piscima.

Najnovije je Liščevo djelo, kako sam kaže, prvi dio trilogije o hrvatskim narječjima nakon koje slijede knjige o čakavskom i kajkavskom narječju. Knjiga je “namijenjena studentima kroatistike, ali i svima drugima koji se zanimaju za dijalektološka pitanja”.

Prema Liscu, sedam je dijalekata štokavskoga narječja, a svima njima u većoj ili manjoj mjeri govore Hrvati: slavonski, zapadni, istočnobosanski, istočnohercegovačko-krajiški, zetsko-južnosandžački,